

Finanspolitiken är mer expansiv än vad regeringen vill erkänna

Dagens Nyheter den 23 november 2022

I valrörelsen förespeglade högersidan väljarna både stora skattesänkningar och stora offentliga utgiftsökningar vid ett maktskifte. Samtidigt skulle överskottsmålet för de offentliga finanserna respekteras. Det gick inte ihop. Många ekonomer befarade därför en oansvarig finanspolitik. Så blev det inte. Budgeten är inte av Liz Truss-typ.

Regeringsunderlagets agerande får mig i stället att tänka på en artikel av min tidigare, och tyvärr i år avlidne, kollega Marian Radetzki inför valet 1994. Han frågade sig om det verkligen gick att "lita på att socialdemokraterna ljuger" när de utställde frikostiga vallöften.

Partierna på högersidan har kanske inte direkt ljugit. Men budgeten innehöll betydligt mindre skattesänkningar – och mindre utgiftsökningar – än som aviserades före valet. Denna eftertankens kränka blekhet är bra för ekonomin. Men klyftan mellan vallöften och handlande är problematisk från demokratisk synpunkt och kan bidra till ett ökat politikerförakt.

Regeringen beskriver själv finanspolitiken som neutral och budgeten som svagt åtstramande. Det stämmer formellt. Man räknar med att det strukturella finansiella sparandet, alltså skillnaden mellan offentliga intäkter och utgifter om konjunkturläget hade varit normalt, landar på 0,7 procent av bnp nästa år. Det är högre än överskottsmålet på 1/3 procent av bnp.

Beräkningen av det strukturella sparandet är dock antagligen en överskattning. Den bygger på ett uppskattat bnp-gap, alltså en skillnad mellan faktisk bnp och potentiell bnp (det vi skulle producera i en normalkonjunktur), på minus 1,7 procent av bnp. Men uppskattningen utgår från att potentiell bnp nästa år ökar enligt tidigare trend. Det är osannolikt eftersom högre energipriser gör det olönsamt att producera lika mycket som tidigare även om resursutnyttjandet i ekonomin vore normalt.

Vidare måste hänsyn tas till det aviserade elprisstödet. Det ska visserligen betalas från Svenska Kraftnäts flaskhalsintäkter och ligger därför utanför själva budgeten. Men det påverkar ändå inkomsterna i samhället, och därmed efterfrågan, på liknande sätt som en skattesänkning. Stödet är på 55 miljarder kronor, cirka 1 procent av bnp.

Om man beaktar både elprisstödet och att det strukturella sparandet förmodligen är överskattat, blir slutsatsen att finanspolitiken i själva verket är expansiv. Den stimulerar alltså efterfrågan. Samtidigt försöker Riksbanken minska efterfrågan och inflationen genom räntehöjningar. Finanspolitiken innebär därför en risk för att dessa ska bli större än vad som annars skulle behövas. Faran ökar om även denna regering väljer att under löpande budgetår komma med ytterligare utgiftshöjningar i diverse tilläggsbudgetar.

Den ekonomiska utvecklingen nu drivs av utbudstörningar – höjda priser på energi och jordbruksvaror samt kvardröjande leveransproblem från pandemin – som pressar inflationen uppåt och produktionen nedåt. Finanspolitikens uppgift är då inte att stabilisera efterfrågan.

En huvuduppgift bör i stället vara att försäkra utsatta hushåll mot realinkomstsänkningar. Men detta kräver inte ett så brett elprisstöd som aviserats. Det borde tydligare ha riktats mot lägre inkomstagare.

Den bibehållna mer generösa a-kassan utgör förstås ett stöd riktat till en grupp med låga inkomster. Detsamma gäller indexeringen till kpi av många sociala ersättningar – garantipension, sjuk- och aktivitetsersättning, försörjningsstöd och så vidare – som därför stiger mer än lönerna. Men tyvärr blir följderna försvagade drivkrafter för arbete. Det kan bidra till både lägre sysselsättning och högre inflation, vilket är särskilt olyckligt just i nuvarande stagflationssituation. Inriktningen borde vara den motsatta.

Av samma skäl är det olyckligt att anslagen för arbetsmarknadsprogram reduceras: det kommer att leda till att dyrare och mer effektiva insatser för att få arbetslösa i arbete ersätts av billigare och mindre effektiva.

Sammanfattningsvis är regeringens finanspolitik bättre än man kunde tro utifrån förespeglarna i valrörelsen. Elprisstödet har fått en lämpligare utformning än väntat eftersom det knyts till tidigare, och inte aktuell, förbrukning. Det ger mindre negativa effekter på incitamenten att hushålla med elanvändningen. Men stödet är för stort och för brett. Det gör den samlade finanspolitiken alltför expansiv.

Ambitionerna att skydda låginkomstagare mot realinkomstfall är samtidigt för inriktade mot dem som inte är i arbete: raka motsatsen till arbetslinjen. En del av budgetutrymmet borde i stället ha använts till skattesänkningar för låginkomstagare som arbetar: ett ytterligare jobbskatteavdrag för dessa. Det skulle minska risken för att låglönesatsningarna i kommande avtalsrörelse blir så stora att det går ut över sysselsättningen för lågutbildade. Sådana skattesänkningar kunde kompletteras med en jobbpremie för den som går från försörjning genom sociala ersättningar till försörjning genom arbete av det slag som Moderaterna tidigare föreslagit.

Det samlade betyget för regeringens budget blir: bättre än befarat men sämre än önskvärt.

Lars Calmfors